Patiënteninformatie

Bestraling van prostaatkanker

Afdeling Radiotherapie

umcg

Contactgegevens

Algemeen nummer UMCG (050) 361 61 61

U kunt hier ook terecht met algemene vragen over het UMCG. Bijvoorbeeld over de bereikbaarheid van het UMCG, het parkeren of wat de bezoektijden zijn.
umcg.nl

Afdeling Radiotherapie

Zorgadministratie, voor polikliniekafspraken:
Locatie Groningen (050) 361 27 11
Locatie Emmen (050) 361 72 72

Patiëntenservice, voor vragen en klachten die met uw behandeling hebben te maken.
Bereikbaar van 8.15 - 12.00 uur en van 13.15 - 16.00 uur:
Locatie Groningen (050) 361 93 65
Locatie Emmen (050) 361 72 72
radiotherapie.umcg.nl

Patiënteninformatie (050) 361 33 00

U kunt hier onder andere terecht met vragen over de gang van zaken in het UMCG, vragen over andere gezondheidszorginstellingen, verwijsprocedures en patiënten-verenigingen. Ook kunt u hier terecht voor opmerkingen en klachten. Bereikbaar maandag t/m vrijdag van 9.00 tot 17.00 uur.

Informatiecentrum Oncologie (050) 361 59 34

U kunt hier terecht voor algemene informatie over zaken die met kanker te maken hebben.
Geopend maandag t/m donderdag van 9.00 - 16.30 uur en op vrijdag van 9.00 - 13.00 uur.
Adres: Fonteinstraat 20A
informatiecentrumoncologie.umcg.nl

Centrum voor Revalidatie (050) 533 84 81

Oncologierevalidatie.

UMC Groningen Comprehensive Cancer Center

cancercenter.umcg.nl

Inhoud

Bestraling van prostaatkanker 2

Wat is radiotherapie? 2

Uw zorgverleners 3

Het eerste bezoek 3

Het eerste gesprek met de radiotherapeut-oncoloog 4

Kennismakingsgesprek medewerker patiëntenservice 6

Het plaatsen van markers 7

CT-scan 9

MRI-scan 11

Over de bestraling 12

Aanvullende (adjuvante) hormoontherapie 14

Controles tijdens de behandeling 15

Video 'Bijwerkingen van radiotherapie bij prostaatkanker' 16

Bijwerkingen tijdens en enkele weken na de bestraling 16

Late gevolgen van de bestraling 17

Controles na de behandeling 18

Lotgenotencontact 19

Voorbeeldvragen voor eerste gesprek met radiotherapeut-oncoloog 20

Uw bestralingsschema 21

Opmerkingen en klachten: vertel het ons 23

Bestraling van prostaatkanker

Na verschillende onderzoeken is bij u prostaatkanker vastgesteld. De medisch specialist die u behandelt, heeft met u besproken dat u in aanmerking komt voor bestraling (radiotherapie). U bent daarom doorverwezen naar de afdeling Radiotherapie van het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG).
Met deze brochure willen we u zo goed mogelijk informeren over de gang van zaken rondom uw behandeling op de afdeling Radiotherapie. De informatie in deze brochure is een aanvulling op de gesprekken die u heeft met de verschillende medewerkers van deze afdeling. U kunt zo thuis alles nog eens rustig nalezen. Hierbij is het belangrijk dat u zich realiseert dat de precieze invulling van de bestralingsbehandeling van persoon tot persoon kan verschillen.

Wat is radiotherapie?

Radiotherapie

Radiotherapie betekent: behandeling door middel van straling.
Radiotherapie zorgt ervoor dat een kankercel niet meer kan delen en kapotgaat. Het is een plaatselijke behandeling en heeft daarom alleen effect in het gebied dat bestraald wordt. De stralen kunnen zorgvuldig op iedere plaats van het lichaam worden gericht. Het omliggende gezonde weefsel zal echter ook invloed van de straling ondervinden (bijwerkingen). Er wordt voor u een nauwkeurig bestralingsplan gemaakt om de tumor goed te behandelen, de gezonde weefsels zo min mogelijk te belasten en hiermee de bijwerkingen voor u zo veel mogelijk te beperken.

Er blijft geen straling achter in het lichaam na elke bestraling. U wordt niet radioactief en er wordt geen straling uitgescheiden in bijvoorbeeld zweet, urine, ontlasting of sperma.

Fotonentherapie

Voor de bestraling van de prostaat of het prostaatbed (het gebied ontstaan na verwijdering van uw prostaat) maken we gebruik van fotonentherapie. Dit is röntgenstraling: onzichtbare stralen, elektromagnetische golven, waarmee ook röntgenfoto's worden gemaakt. Bij fotonentherapie gebruiken we dezelfde soort stralen, maar dan met een veel hogere energie.

Uw zorgverleners

Tijdens uw behandeling op de afdeling Radiotherapie krijgt u met verschillende zorgverleners te maken:

De medewerkers zorgadministratie

De medewerker van de zorgadministratie ontmoet u bij de balie. Deze medewerker zorgt voor uw inschrijving en regelt uw poliklinische controleafspraken na de behandelingen.

De medewerkers patiëntenservice

De medewerkers patiëntenservice zorgen voor een goede voortgang en begeleiden u gedurende uw bestralingsbehandeling. Zij zijn voor u het eerste aanspreekpunt op de afdeling Radiotherapie als u vragen heeft (zie ook pagina 6).

De radiotherapeut-oncoloog

Uw behandelend arts op de afdeling Radiotherapie is een radiotherapeut-oncoloog. De radiotherapeut-oncoloog die u behandelt is gespecialiseerd in de behandeling van patiënten met prostaatkanker. Het kan ook zijn dat uw behandelend arts een arts (niet) in opleiding tot radiotherapeut-oncoloog is en onder supervisie werkt. De arts die u behandelt, stelt zich op de hoogte van uw ziektegeschiedenis en persoonlijke omstandigheden en stelt samen met u uw behandelplan op. Gedurende uw behandeling ziet u uw arts, of bij afwezigheid een vervanger, regelmatig.

De radiotherapeutisch laboranten

De radiotherapeutisch laboranten zorgen voor de technische uitvoering van uw bestralingsbehandeling. De laboranten houden zich bezig met de voorbereidingen van uw bestraling en voeren de daadwerkelijke bestraling uit.

Het eerste bezoek

De datum en het tijdstip voor uw eerste bezoek aan de afdeling Radiotherapie in het UMCG vindt u in de bijgevoegde brief of is u mondeling meegedeeld.

Centrale inschrijving

Als u voor de eerste keer naar het UMCG komt of als uw Burger Service Nummer (BSN) nog niet is bijgeschreven op uw UMCG-pasje, schrijft u zich eerst in bij een centrale inschrijfbalie. De inschrijfbalies vindt u in de ontvangsthal (bij P-Zuid) en tegenover Fonteinstraat 20 (bij P-Noord).

Om u in te schrijven heeft u nodig:
- uw UMCG-pasje, als u deze al heeft
- uw afsprakenbrief
- uw bewijs van inschrijving van uw zorgverzekeraar
- een geldig identiteitsbewijs.

Daarna gaat u naar de afdeling Radiotherapie en meldt u zich bij de balie waar uw gegevens gecontroleerd worden.

Het is van belang dat u, ook tijdens en na de bestralingsbehandeling, adreswijzigingen doorgeeft aan de zorgadministratie van de afdeling Radiotherapie.

Ontvangst bij de balie van Fonteinstraat 18 UMCG.

Wat te doen in geval van ziekte of verhindering

Als u door ziekte of om andere redenen verhinderd bent een afspraak na te komen, neemt u dan zo snel mogelijk contact op met het planbureau van de polikliniek Radiotherapie, via telefoonnummer (050) 361 33 33.

Het eerste gesprek met de radiotherapeut-oncoloog

In het gesprek bespreekt de radiotherapeut-oncoloog het volgende met u:
- De werkwijze op de afdeling Radiotherapie.
- Welke voorbereidende onderzoeken er nodig zijn, voordat u kunt starten met de bestraling.
- Hoe vaak u bestraald gaat worden (dit zegt niets over de ernst van de aandoening).

- Het doel en het te verwachten resultaat van de behandeling.
- Welke bijwerkingen bij de behandeling kunnen optreden.
- De controles tijdens de behandeling.
- De controles na afloop van de behandeling.
- Wetenschappelijk onderzoek waar u eventueel aan mee kunt doen.

Om u voor te bereiden op dit eerste gesprek kan het overzicht met voorbeeldvragen op pagina 19 u helpen.

Voorbereidingen op uw bestralingsbehandeling

De precieze invulling van de behandeling kan per patiënt verschillen. Daarom kan het zijn dat niet alle onderstaande voorbereidingen bij u nodig zijn.
De afspraakbevestiging voor deze onderzoeken heeft u na afloop van het gesprek mee gekregen of krijgt u thuisgestuurd.
De voorbereiding voor een bestraling van prostaatkanker bestaat over het algemeen uit:

1. Het plaatsen van markers; deze markers dienen ter markering van de prostaat. Meer informatie over deze ingreep vindt u in op pagina 7.
2. CT-scan; om een bestralingsplan te kunnen maken moet een CT-scan worden gemaakt. Meer informatie over dit onderzoek vindt u in op pagina 9.
3. MRI-scan; in bepaalde gevallen maakt een MRI-scan deel uit van de voorbereiding. Meer informatie over dit onderzoek leest u op pagina 11.

Wetenschappelijk onderzoek

Het UMCG is een universitair medisch centrum. Dit betekent dat er naast patiëntenzorg ook medisch wetenschappelijk onderzoek wordt gedaan met als doel de kwaliteit van de behandelingen verder te verbeteren. De afdeling Radiotherapie van het UMCG neemt deel aan een aantal nationale en internationale medisch wetenschappelijke onderzoeken. Ook wordt er medisch wetenschappelijk onderzoek gedaan dat door medewerkers van het UMCG wordt geleid. Alle medisch wetenschappelijke onderzoeken die in het UMCG worden verricht zijn beoordeeld en goedgekeurd door de Medisch Ethische Toetsingscommissie (METc).

Als een onderzoek voor u van toepassing is, wordt u gevraagd om hieraan deel te nemen. U kunt hier tijdens het eerste gesprek met de radiotherapeut-oncoloog voor worden gevraagd. Ook in een later stadium tijdens of na de bestralingsbehandeling kunt u nog gevraagd worden voor deelname aan medisch wetenschappelijk onderzoek. Uw behandelend radiotherapeut-oncoloog of een arts-onderzoeker informeert u zowel mondeling als schriftelijk over het onderzoek. Na enkele dagen bedenktijd kunt u aangeven of u mee wilt doen. Wij stellen uw medewerking zeer op prijs, maar benadrukken dat u dit niet verplicht bent. Uw deelname is geheel vrijwillig.

Kennismakingsgesprek medewerker patiëntenservice

Na het eerste gesprek met de radiotherapeut-oncoloog heeft u een kennismakingsgesprek met een medewerker van de patiëntenservice. Zij checken of u het gesprek met de radiotherapeut-oncoloog goed heeft begrepen, vertellen de gang van zaken op de afdeling Radiotherapie en geven informatie over het vervoer (eigen vervoer, taxi en ambulance).

Tijdens uw bestralingsbehandeling zijn de medewerkers van de patiëntenservice uw aanspreekpunt op de afdeling Radiotherapie. Wacht u niet met het stellen van vragen en het bespreken van onduidelijkheden of klachten. Zij zullen zorgen voor een goede voortgang en begeleiding en als het nodig is schakelen zij de radiotherapeut-oncoloog in. U heeft regelmatig contact met een medewerker van de patiëntenservice, bijvoorbeeld bij:

Bloedonderzoek

Afhankelijk van uw bestralingsbehandeling wordt in de voorbereiding op de bestraling bloed bij u afgenomen door een medewerker van de patiëntenservice.

Vragenlijsten

De afdeling Radiotherapie van het UMCG probeert de kwaliteit van de behandeling steeds te verbeteren. Daarbij wordt uiteraard gekeken of de prostaatkanker goed op de behandeling reageert. Met behulp van moderne bestralingstechnieken proberen we de bijwerkingen en complicaties van de bestralingsbehandeling zoveel mogelijk te voorkomen en de ernst te beperken. Door alle patiënten voor, tijdens en na de behandeling vragenlijsten, zogenoemde toxiciteitformulieren, in te laten vullen, kunnen we nauwkeurig de klachten van patiënten in kaart brengen. De gegevens worden gebruikt om de kwaliteit van de behandeling steeds verder te verbeteren en te optimaliseren. De antwoorden op deze vragen zijn door de behandelend arts niet in te zien en worden daarom soms in de spreekkamer nog een keer gevraagd.

(Taxi-)vervoer

U kunt in aanmerking komen voor vergoeding van de reiskosten. Hiervoor heeft u een machtiging nodig van uw zorgverzekeraar. De patiëntenservice bespreekt dit met u.
Als u met een taxi bent gekomen dan kunt u na de bestraling in het UMCG bij de informatiebalie van ingang nummer 11 vragen te bellen voor uw vervoer terug. U kunt in de hal bij de informatiebalie op uw taxi wachten. Het gastenvervoer kan u van de afdeling Radiotherapie naar ingang nummer 11 brengen. Houdt u er rekening mee, dat u meestal even moet wachten. Gastenvervoer op het UMCG-terrein is beschikbaar op werkdagen van 7.30 tot 18.00 uur.

Als u met een ambulance bent gekomen belt één van onze medewerkers deze voor u. In locatie Emmen kunt u een taxi, ambulance of gastenvervoer laten bellen door een baliemedewerker.

Het plaatsen van markers

Afspraak op polikliniek Urologie

Voor het plaatsen van markers wordt u verwacht in het UMCG op de polikliniek Urologie, Poortweg 8. U kunt zich hier melden aan de balie.

Het plaatsen van markers

Door het plaatsen van markers (kleine staafjes edelmetaal) in de prostaat voorafgaand aan uw bestraling kan de plaats van de prostaat tijdens de bestraling nog beter gecontroleerd worden (zie ook 'positieverificatie' op pagina 14).

Markers in de prostaat.

Voorbereiding thuis

- *Gebruik antibioticum*

Tijdens uw eerste bezoek aan de afdeling Radiotherapie heeft u een antibioticum voorgeschreven gekregen. Het recept kunt u bij uw eigen apotheek inleveren. Het antibioticum verlaagt de kans op optreden van een infectie na de ingreep. Volg de instructies op het recept voor inname.

Neemt u contact op met Patiëntenservice, via (050) 361 93 65 voor behandellocatie Groningen en (050) 361 72 72 voor behandellocatie Emmen, als u allergisch bent voor dit antibioticum.

- *Stoppen met bloedverdunners*

Wanneer u bloedverdunners gebruikt, is het mogelijk dat u deze een aantal dagen voor het plaatsen van de markers dient te staken.
Hoe lang van tevoren u dit dient te staken hangt af van welk medicijn u gebruikt, u wordt hierover geïnformeerd door de medewerker van de patiëntenservice.

In sommige gevallen is het niet mogelijk om markers te plaatsen, bijvoorbeeld bij aanwezigheid van een hartkunstklep of bepaalde bloedverdunners die niet gestaakt mogen worden. Uw arts bespreekt dit met u tijdens het eerste gesprek.

- *Begeleiding naar ziekenhuis regelen*

Het kan prettig voor u zijn een vertrouwd iemand, bijvoorbeeld uw partner, een familielid of goede vriend, mee te nemen om u te begeleiden.

De ingreep

De ingreep verloopt op vrijwel dezelfde manier als het wegnemen van stukjes weefsel uit de prostaat door de uroloog (prostaatbiopten). Nadat u plaats heeft genomen op de behandeltafel, bepaalt de radiotherapeut-oncoloog met behulp van een echoapparaat via uw anus de plaats voor de markers. Vervolgens brengt de arts met een naald markers, ter grootte van een rijstkorrel, in de prostaat. Dit wordt als vervelend ervaren, maar is meestal niet pijnlijk.

De markers zijn niet radioactief.

Duur van de ingreep

De ingreep zelf duurt ongeveer vijf minuten. Met aan- en uitkleden duurt het hele bezoek ongeveer tien tot vijftien minuten.

Na de ingreep

Het is verstandig om na de ingreep de volgende adviezen op te volgen:

- Ga de eerste drie dagen na het onderzoek niet fietsen of zwaar tillen.
- De dag na het plaatsen van de markers kunt u uw bloedverdunners weer innemen, zoals eerder beschreven.
- Het is mogelijk dat na de ingreep gedurende een week bloed in de urine en bij de ontlasting zit. Bloed bij de zaadlozing kan tot twee maanden aanhouden.

Wanneer contact opnemen

- Als u koorts (temperatuur boven de 38.5°C) krijgt, neemt u DIRECT, ook al is dit 's nachts of in het weekend, contact op met de dienstdoende uroloog (via de telefooncentrale van het UMCG, telefoonnummer (050) 361 61 61).
- Als het bloedverlies in de urine of bij de ontlasting langer dan één week aanhoudt, neemt u contact op met uw radiotherapeut-oncoloog.

CT-scan

Afspraak Radiotherapie

Ongeveer één week na het plaatsen van de markers volgt een afspraak op de afdeling Radiotherapie voor het maken van een CT-scan en eventueel ook een afspraak voor een MRI-scan op de afdeling Radiologie (zie pagina 11). De afspraken kunnen vrijwel altijd gekoppeld worden zodat u niet twee keer hoeft te komen of heel lang te wachten. Soms is dit helaas niet mogelijk.
Meldt u zich voor de CT-scan in het UMCG bij de balie van de afdeling Radiotherapie, Fonteinstraat 18.

Hoe werkt een Computer Tomogram scan (CT-scan)?

Een CT-scan werkt met dezelfde röntgenstralen als bij een 'gewone' röntgenfoto en kan een lichaamsdeel plakje voor plakje weergeven. Deze plakjes samen vormen een model van dat lichaamsdeel. Met dit model kan vervolgens de bestraling uitgerekend worden.

De tafel van de CT wordt klaar gemaakt voor de scan.

Voorbereiding CT-scan

U hoeft niet nuchter te zijn.

U bereidt zich als volgt voor:

- Eén uur van tevoren gaat u nog één keer naar het toilet om uw blaas en endeldarm te ledigen.
- Daarna drinkt u 500 ml water. U mag nu niet meer naar het toilet!

NB U moet het gevoel hebben dat u een comfortabel gevulde blaas heeft (ook als u niet alle 500 ml heeft opgedronken). U hoeft niet krampachtig op de behandeltafel te liggen. Probeert u eventueel thuis uit wat voor u een 'comfortabel gevulde blaas' is.

Ter informatie:

Door de gevulde blaas ligt een groot deel van de blaas en de eventueel aanwezige darm buiten het bestralingsgebied (daar waar de hoogste stralingsdosis gegeven wordt).

Het onderzoek

Tijdens het onderzoek ligt u op uw rug op tafel. Het is belangrijk dat u tijdens het maken van de CT-scan probeert goed te ontspannen en zoveel mogelijk stil te liggen. De radiotherapeutisch laborant plaatst drie tatoeagepuntjes in de huid op de plaats van uw linker en rechter heupkop en uw schaambeen en tekent een aantal inktlijnen aan op uw huid. Op deze manier kan het te bestralen gebied bij elke bestraling snel worden ingesteld.

Het is belangrijk dat de inktlijnen zichtbaar blijven tijdens uw bestralingsperiode. Wees voorzichtig bij het douchen (niet schrobben). Zwemmen en gebruik van sauna zijn toegestaan. Dep achteraf de bestraalde huid droog met een zachte handdoek, niet wrijven. Als u twijfelt aan de zichtbaarheid van de lijnen kunt u dit navragen bij de radiotherapeutisch laboranten. De inktlijnen slijten er na de laatste bestraling vanzelf weer af. De tatoeagepuntjes blijven zichtbaar.

Tijdens het maken van de scans worden er lijnen en markeringspunten op het lichaam getekend. Deze worden tijdens de bestraling gebruikt om op de juiste plek te bestralen.

Duur van het onderzoek
Het verblijf in de CT-ruimte duurt ongeveer twintig minuten.

MRI-scan

Afspraak Radiologie
Wanneer voor u van toepassing, wordt voor u een afspraak gemaakt op de afdeling Radiologie voor het maken van een MRI-scan. Meldt u zich voor de MRI-scan in het UMCG bij de balie van de afdeling Radiologie, Fonteinstraat 6.

Wat is Magnetische Resonantie Imaging (MRI)?
MRI is een beeldvormend onderzoek waarbij met behulp van een magneetveld en korte radiogolven bepaalde signalen in het lichaam worden opgewekt. Deze signalen worden door een computer vertaald in beeld.

MRI ter voorbereiding op uw bestralingsbehandeling
Uw prostaat wordt met een MRI-scan anders in beeld gebracht dan met een CT-scan. Met deze informatie kan de radiotherapeut-oncoloog uw individuele bestralingsplan verbeteren.

Risico's MRI
Als patiënten bepaalde metalen voorwerpen in het lichaam hebben (bijvoorbeeld een pacemaker), kan het ondergaan van een MRI-scan risico's met zich meebrengen.
De magneet van de MRI trekt, zoals elke magneet, metalen voorwerpen aan. Het is daarom verboden metalen voorwerpen, zoals munten, brillen, metalen gebitsplaatjes, sleutels, riemgespen en dergelijke bij u te dragen tijdens het onderzoek. Neemt u ook geen kaarten met een magneetstrip mee in de ruimte waar de MRI-scan van u wordt gemaakt. Alle kaarten met een magneetstrip (bankpas etc.) worden door de magneet beïnvloed. Vullingen en kronen in uw gebit worden niet aangetrokken.
Borden op de afdeling Radiologie geven aan waar het voor u en uw begeleider niet veilig is.

Voorbereiding MRI-scan
U hoeft niet nuchter te zijn. Neemt u de ingevulde MRI-vragenlijst mee en zorg dat u een kwartier van tevoren aanwezig bent.

U bereidt zich als volgt voor:
- Eén uur van tevoren gaat u nog één keer naar het toilet om uw blaas en endeldarm te ledigen.

- Daarna drinkt u 500 ml water. U mag nu niet meer naar het toilet!
  NB U moet het gevoel hebben dat u een comfortabel gevulde blaas heeft (ook als u niet alle 500 ml heeft opgedronken). U hoeft niet krampachtig op de behandeltafel te liggen. Probeert u eventueel thuis uit wat voor u een 'comfortabel gevulde blaas' is.

Het onderzoek

Tijdens het onderzoek hoort u in de tunnel een kloppend geluid. Het is mogelijk tegen dit geluid oordopjes te dragen of muziek te beluisteren via een koptelefoon. Bespreekt u dit met de medewerkers bij het toestel. Het is erg belangrijk dat u probeert tijdens het onderzoek zo stil mogelijk te blijven liggen.

Duur van het onderzoek

Het onderzoek duurt ongeveer twintig minuten.

Over de bestraling

Het aantal bestralingsbehandelingen varieert van 5 tot 35 dagelijkse bestralingen. De radiotherapeut-oncoloog overlegt met u welk schema het beste bij uw ziektebeeld en uw omstandigheden past.

Afspraken

De bestralingsafspraken, die op de werkdagen zijn gepland, worden per week aan u meegegeven. Het tijdstip dat u bestraald wordt kan per dag verschillen. Het is niet altijd mogelijk om rekening te houden met uw wensen met betrekking tot de bestralingstijden. Voor vragen hierover kunt u terecht bij de patiëntenservice.

Rondom feestdagen kan de bestralingsafspraak gepland worden op de feestdag zelf of in het weekend. Dit doen we omdat een te lange onderbreking van de bestralingen nadelig kan zijn voor de behandeling.

Toiletbezoek voor de bestraling

Net als bij het maken van de CT, is het belangrijk dat u gedurende uw totale bestralingsbehandeling één uur voor elke bestraling naar het toilet gaat voor urinelozing en ontlasting. Drinkt u vervolgens een halve liter vocht en gaat u daarna niet meer naar het toilet. Op deze manier zorgt u ervoor dat de bestraling zoveel mogelijk op dezelfde manier kan worden uitgevoerd.
Ook hier geldt dat u een comfortabel gevulde blaas heeft (ook als u niet alle 500 ml heeft opgedronken), zodat u niet krampachtig op de behandeltafel ligt.

Melden voor de bestraling

Als u voor de eerste bestralingsafspraak komt meldt u zich bij de balie.
Bij de vervolgafspraken kunt u plaatsnemen in de wachtkamer van uw bestralingstoestel. Als u wordt opgeroepen kleedt u zich om in de kleedruimte en daarna neemt de laborant u mee naar de bestralingsruimte.

De bestraling

De laborant zorgt ervoor dat u in dezelfde houding ligt als tijdens de CT-scan. Daarvoor gebruiken we de lijnen en markeringspunten op uw lichaam samen met de rood en groen gekleurde laserlijnen in de bestralingsruimte. Na de controles en voorbereidingen gaat de laborant de ruimte uit en wordt de bestraling gestart. De laborant houdt u in de gaten via camera's. De laborant spreekt met u af wat u moet doen als u moet hoesten of om een andere reden niet stil kan blijven liggen. De laborant stopt dan de bestraling en komt bij u in de bestralingsruimte.

U wordt vanuit verschillende richtingen bestraald, terwijl u stil blijft liggen. Dit doen we door het bestralingstoestel om u heen te laten draaien. U voelt niks van de bestraling. De bestraling zelf duurt maar een paar minuten. De totale tijd in de bestralingsruimte is ongeveer 10 minuten.

Eén van de fotonenbestralingsapparaten in het UMCG.

Positieverificatie

We maken regelmatig een röntgenfoto of scan als u op het bestralingstoestel ligt. Hiermee controleren we of u goed op de bestralingstafel ligt. Er bestaat een mogelijkheid dat er een extra CT-scan gemaakt moet worden naar aanleiding van deze controles.

Aanvullende hormoontherapie

Werking hormoontherapie

De groei van prostaatkankercellen kan worden gestimuleerd door het mannelijke geslachtshormoon testosteron. Hormoontherapie is erop gericht de stimulerende werking van testosteron op de prostaatkankercel teniet te doen. Sommige patiënten met prostaatkanker komen in aanmerking voor hormoontherapie gecombineerd met bestraling.

Hormoontherapie

- Hormoontherapie wordt gegeven met een injectie onder de huid.
- De duur van de behandeling met hormonen kan variëren van een half jaar tot levenslang, afhankelijk van de indicatie. De start wordt tijdens de intake door uw radiotherapeut met u besproken.
- De injectie wordt gegeven door een prikservice of door uw huisarts.

Bijwerkingen van hormoontherapie

De meest voorkomende bijwerkingen zijn:

- gewichtstoename
- slapeloosheid
- opvliegers
- overmatig blozen of zweten
- vermoeidheid
- enige lusteloosheid, moeheid, neerslachtigheid
- impotentie (het niet kunnen krijgen van erecties)
- géén belangstelling voor seks
- afname van spiermassa.

Na het beëindigen van de hormonale therapie herstelt het mannelijk hormoon (testosteron) zich in de meeste gevallen. In sommige gevallen blijft het testosteron echter laag. Hoe dit herstel verloopt en of alle eventueel opgetreden bijwerkingen verdwijnen, is niet te zeggen: dit verschilt namelijk van patiënt tot patiënt.

Controles tijdens de behandeling

Tijdens de behandelingsperiode heeft u regelmatig een afspraak met uw radiotherapeut-oncoloog. U bespreekt dan de effecten en bijwerkingen van de behandeling. U kunt iemand meenemen naar deze afspraak.
Als u klachten of problemen heeft, die niet kunnen wachten tot de wekelijkse afspraak met uw behandelend radiotherapeut-oncoloog, kunt u terecht bij de medewerkers patiëntenservice.

Bij problemen of urgente vragen buiten kantoortijden of in het weekend, die te maken hebben met uw bestralingsbehandeling op onze afdeling, kunt u contact opnemen met de dienstdoende radiotherapeut-oncoloog. Deze is via het algemeen telefoonnummer van het UMCG bereikbaar. Voor algemene klachten, problemen of vragen kunt u contact opnemen met uw huisarts.

Controlegesprek met radiotherapeut-oncoloog.

Video ‘Bijwerkingen van radiotherapie bij prostaatkanker’

De informatie in beide volgende hoofdstukken over de vroege en late bijwerkingen van bestraling bij prostaatkanker hebben we ook voor u samengevat in een video.
Scan onderstaande QR-code met de camera van uw tablet of telefoon en gebruik de link die vervolgens getoond wordt om de video te bekijken. Of maak gebruik van de volgende link: https://tinyurl.com/indiveo

Bijwerkingen tijdens of tot enkele weken na de bestraling

Tijdens de behandeling kunnen geleidelijk een aantal bijwerkingen optreden. Tijdens de therapiecontroles zullen deze besproken en zo nodig behandeld worden.
Onderstaande bijwerkingen kunnen zich voordoen:

- *blaasklachten*

Bij de bestraling van de prostaat krijgt een klein deel van uw blaas en een gedeelte van uw plasbuis bijna dezelfde stralingsdosis als de prostaat, waardoor u blaasklachten kunt krijgen.
Dit kan zich uiten in vaker moeten plassen (ook ’s nachts), minder goed kunnen ophouden van de urine, minder goed kunnen uitplassen, pijnklachten, blaaskrampen en een branderig gevoel.

- *darmklachten*

Door de bestraling kan de endeldarm geprikkeld worden. U kunt last krijgen van een onregelmatige stoelgang, dunnere ontlasting, meer aandrang, pijnklachten, slijmverlies en soms iets bloedverlies.

- *vermoeidheid*

Vermoeidheid is een algemene en vaker gehoorde bijwerking. Naast voldoende rust is het ook van belang dat u voldoende ontspanning heeft. Probeert u tijdens de bestraling uw conditie en dagritme zo goed mogelijk vast te houden.

- *huidklachten*

Het gedeelte van de huid dat bestraald wordt, kan in zeldzame gevallen geïrriteerd raken. De huidreactie treedt vooral op ter hoogte van de bilspleet. Voor eventuele behandeling van deze huidklachten krijgt u advies van uw radiotherapeut-oncoloog of van de medewerker Patiëntenservice.

Wanneer verdwijnen de bijwerkingen

De eerste twee weken na uw bestraling kunnen de bijwerkingen eventueel nog toenemen, daarna nemen de klachten geleidelijk aan af. Over het algemeen zijn de meeste klachten na twee maanden volledig verdwenen. Bij een kleine groep mannen kunnen de klachten aanhouden of na tijdelijk verdwijnen weer terugkeren (zie hieronder 'Late gevolgen van de bestraling').
Neemt u, als de klachten langer aanhouden dan verwacht of als u zich ongerust maakt over uw klachten, telefonisch contact op met patiëntenservice.

Late gevolgen van de bestraling

Op de langere termijn, 9 maanden tot 2 jaar na de laatste bestraling kunnen late bijwerkingen optreden:

- *blaasklachten*

Na de bestraling kunt u plasklachten houden of alsnog ontwikkelen. Deze klachten kunnen zich uiten in het minder goed kunnen ophouden van de plas (en soms ook ongewild urineverlies), het vaker moeten plassen (ook 's nachts) en het moeten plassen van kleine hoeveelheden.

- *darmklachten*

Dit kunnen zijn: een veranderd ontlastingspatroon waarbij bloed- en/of slijmverlies en snelle aandrang kunnen optreden. Zeldzaam is ongewild verlies van ontlasting.

- *seksualiteit*

Bestraling (eventueel in combinatie met hormoontherapie) voor prostaatkanker kan veranderingen voor uw seksualiteit tot gevolg hebben, zoals:
- Het verlangen naar seks neemt af of verdwijnt.
- De zaadlozing ontbreekt.
- Het orgasme en de beleving daarvan verandert, is eventueel tijdelijk wat pijnlijk of wordt minder.
- Erecties kunnen van mindere kwaliteit zijn of verdwijnen na de bestraling.

Als deze veranderingen optreden, bespreekt u dit dan met uw radiotherapeut-oncoloog of uroloog

- *vermoeidheid*

Veel patiënten houden lang last van moeheid, soms wel tot een jaar na de behandeling. Dit 1e jaar staat in het teken van lichamelijk en emotioneel herstel. Probeer de draad weer op te pakken, thuis, met sociale contacten en op uw werk. Probeer ook lichamelijk actief te zijn. Daardoor slaapt u beter en voelt u zich minder snel geestelijk moe.

Late gevolgen van het ziek zijn

In het algemeen kan de diagnose prostaatkanker en de behandeling angst, onzekerheid en verdriet tot gevolg hebben. Dit zijn natuurlijke reacties. Soms kan het echter nodig zijn psychosociale begeleiding in te schakelen. Met de hulp van een maatschappelijk werker, medisch psycholoog of geestelijk verzorger kunt u mogelijk weer grip krijgen op uw eigen situatie.

Het UMCG Centrum voor Revalidatie heeft een oncologisch revalidatieprogramma. Dit programma richt zich op lichamelijke training, omgaan met uw energie, en de emotionele en psychische gevolgen van kanker. Een arbeids- of ergotherapeut kan aanvullende ondersteuning geven. Bij patiëntenservice kunt u een brochure over oncologische revalidatie krijgen.

Controles na de behandeling

Als de bestralingsbehandelingen zijn afgerond beginnen de na-controles. Deze controle afspraken zijn gericht op de prostaatkanker zelf en op de bijwerkingen.

Wanneer

Na de eerste controle, enkele maanden na de laatste bestraling, wordt u in principe twee keer per jaar gecontroleerd: één keer per jaar bij de uroloog en één keer per jaar bij de radiotherapeut-oncoloog. Deze controles zijn afhankelijk van uw situatie en kunnen dan ook per patiënt verschillen. In principe stoppen de controles op onze afdeling na 5 jaar.

Controle afspraak

Tijdens de controle afspraken bespreekt u met de uroloog of radiotherapeut-oncoloog hoe u zich voelt en of er late bijwerkingen zijn. Voor de controle van de prostaatkanker zelf wordt vrijwel altijd het PSA en bij hormoontherapie ook het testosteron in het bloed gecontroleerd. Het bloedprikken gebeurt voor patiënten wonende in de stad Groningen op onze afdeling zelf. Voor de overige patiënten is het mogelijk om in de eigen woonplaats bloed te prikken.

Tijdens de controles wordt u, net als bij de ‘therapiecontroles’ op de afdeling Radiotherapie, gevraagd het toxiciteitformulier in te vullen.

Lotgenotencontact

Het kan prettig zijn met andere prostaatkankerpatiënten uw ervaringen en vragen te delen. Via de Prostaatkankerstichting kunt u in contact komen met andere prostaatkankerpatiënten. De stichting organiseert ook verschillende activiteiten.
De stichting heeft een gratis telefoonnummer voor informatie en lotgenotencontact voor patiënten en hun naasten, namelijk (0800) 999 22 22. Meer informatie over de Prostaatkankerstichting vindt u via www.prostaatkankerstichting.nl

Voorbeeldvragen voor het eerste gesprek met de radiotherapeut-oncoloog

Binnenkort heeft u uw eerste gesprek met uw radiotherapeut-oncoloog. Als u niet goed weet welke vragen u tijdens dit gesprek kunt stellen, kan onderstaande checklist helpen. U kunt op de checklist aanvinken op welke vragen u graag een antwoord wilt hebben.

Radiotherapie (bestralingsbehandeling)

- ☐ Wat zijn de verschillende behandelopties voor mij?
- ☐ Wat is het doel van mijn behandeling?
- ☐ Wanneer begin ik met mijn behandeling?
- ☐ Hoe vaak moet ik bestraald worden, hoe lang moet ik bestraald worden en hoe lang duurt de bestraling per keer?
- ☐ Wat moet er nog gebeuren voordat de bestraling kan beginnen?
- ☐ Wat zijn de bijwerkingen op de korte en lange termijn?
- ☐ Welk effect heeft de bestraling op mijn dagelijks leven?
- ☐ Hoe gaat het verder na de behandeling?

Ruimte voor eigen vragen

- _____
- _____
- _____
- _____

De antwoorden op de vragen van de checklist kunnen per patiënt en per situatie verschillen.

Tips voor tijdens het gesprek

- Neem dit boekje met uw vragen mee.
- Vaak is het fijn als er een vertrouwd iemand met u mee gaat naar het gesprek, die u steunt en met u meeluistert.
- U, of degene die met u mee is kan aantekeningen maken tijdens het gesprek. U kunt dan thuis de antwoorden nog eens rustig nalezen.
- Als u iets niet goed begrijpt of ergens over twijfelt, vraag de radiotherapeut-oncoloog dan om uitleg.
- Er bestaan geen domme vragen. Als u met een vraag zit kunt u deze altijd stellen.

Uw bestralingsschema

Aantal bestralingen _____

Aantal weken _____

Behandelend radiotherapeut-oncoloog _____

U ontvangt een behandelschema met bestralingstijden.

Hieronder een overzicht van de belangrijkste afspraken en waar deze plaats vinden. Eventueel kunt u zelf datum en tijd invullen in de eerste kolom. Deze afspraken krijgt u thuis gestuurd; net als de afspraken van de bestraling voor de eerste week. De volgende bestralingsafspraken krijgt u per week mee van de laboranten op het bestralingstoestel.

Datum + tijdstip	Medicijngebruik	Activiteit	Plaats
	Start hormonale therapie		Door huisarts of prikservice thuis
	Stoppen met bloed-verdunners		
	Recept antibiotica inleveren		Bij eigen apotheek
	Antibiotica innemen volgens voorschrift		Thuis
		Inbrengen markers	Polikliniek Urologie, Poortweg 8
		CT scan (met volle blaas)	Afdeling Radiotherapie, Fonteinstraat 18
		MRI (met volle blaas)	Afdeling Radiologie, Fonteinstraat 6

Datum + tijdstip	Medicijngebruik	Activiteit	Plaats
		Start bestraling	Afdeling Radiotherapie, Fonteinstraat 18 of Afdeling Radiotherapie locatie Emmen
		Laatste bestraling	Afdeling Radiotherapie, Fonteinstraat 18 of Afdeling Radiotherapie locatie Emmen
		1e Controleafspraak (8-12 weken na laatste bestraling; bij klachten eerder). Dit wordt met u besproken tijdens uw laatste therapiecontrole.	Afdeling Radiotherapie, Fonteinstraat 18
		1x/jaar Controleafspraak (op indicatie vaker). Dit wordt met u besproken tijdens uw laatste therapiecontrole.	Afdeling Radiotherapie, Fonteinstraat 18

Opmerkingen en klachten: vertel het ons

De medewerkers van het UMCG vinden het belangrijk dat patiënten en bezoekers tevreden zijn. Toch kan het gebeuren dat u iets meemaakt waarover u niet tevreden bent. Als u een klacht of opmerking heeft, dan doet u er goed aan dit direct met de betrokkene(n) te bespreken. Misschien is er sprake van een misverstand of kan uw onvrede door een gesprek worden weggenomen. U kunt uw klacht of opmerking ook bespreken met een medewerker van Klachtenopvang, telefoonnummer (050) 361 33 00. Deze medewerker vertelt u hoe het indienen van een klacht in zijn werk gaat en kan u ook informatie geven over uw rechten, klachtenprocedures en wettelijke regelingen.
U kunt bij de medewerkers patiëntenservice de klachtenbrochure van het UMCG opvragen. De brochure over de klachtenregeling van het UMCG staat ook op de website umcg.nl
Ook via het formulier op de website 'Vertel het Ons' kunt u ons laten weten wat uw ervaringen met het UMCG zijn.

Aantekeningen

© UMCG, 2024.
Voor vragen over hergebruik van deze informatie kunt u terecht bij
UMC-staf Communicatie via communicatie@umcg.nl.

Universitair Medisch Centrum Groningen
Hanzeplein 1, Postbus 30 001, 9700 RB Groningen

VLK 632/2410